

Жарко ЂУРОВИЋ

ЗА БЛИЖЕ УПОЗНАВАЊЕ РАТКОВИЋЕВОГ ДЈЕЛА

Одјељење умјетности Црногорске академије наука и умјетности већ дуже је заокупљено мишљу о свестранијем истраживању наше књижевне баштине, посебно оне која је везана за минули вијек. За њу можемо рећи да је богата али недовољно проучена. Овај округли сто о личности и стваралачком дјелу Риста Ратковића један је од видљивих знакова таквог наума. И други писци од значаја добиће, ако нас срећна послужи, одговарајући третман – критичка издања њихових дјела или организовање иваквих сличних научних скупова, ако нас материјално сиромаштво у томе не омете. Мислим да кроз видове већег улагања у пројекте можемо цјеловитије да прогилишемо књижевну слику минулог вијека. У том вјековном мозаику мјесто заслужника припало је, ево, помоћнику душе, Ристу Ратковићу.

Ко је, у ствари, он? Пјесник, романијер, есејиста, путописац, боем, резигнант, промашени дипломата и кафански сабјесеник онима који су у литератури тражили духовног заштитника. Умро је на данашњи дан прије пола вијека. Колико је живот према њему био неправичан и сур, показује његов изненадни одлазак у болницу. Мислећи да је у питању пијанац или скитница, болничко особље није журило да му укаже помоћ. Умро је у болничком ходнику.

Ратковић је био мали растом. Огругlast и тром. Ваљда од превеликог умора. Чудно да је поред великих невоља остао благородан и мек. Према себи био је небрижан, као сви прави бодеми. Стан на Чубури, у Београду, био му је окружен са трима кафанама. Као да су се и оне зајериле да му не дају пролаз у лакши живот.

Држао се Хераклитове мисли о сну, по којој свако од нас одлази у свој сопствени свијет. Бјежећи у сан Ратковић је бјежао у своју слободу. Индикативна је пјесникова мисао, изречена у екстази: *Живот је кре-*

тање, живот је трешња, живот је бекство од живота. Стихови донекле означавају дух његове поетике. Дакако, поетике резигнацијског набоја. Она се лиценцира као дубљи слој бића. Све што је драго имао, изгубио је рано родитеље, браћу, жену. Томе су се придружиле и невоље живота. Једна већа од друге. Револтиран због тога, с разлогом је крикнуо: *Поезијо, срам те било!* Сматрао је да поезија није дорасла невољи, а морала је.

Ако се координате Ратковићевог живота боље осмотре, видјеће се да у њему није било ничега до суза и очаја. Свјетковање чула могао је наћи једино у љубави, али је и она нестала с губитком жене. Није био свјестан да ли невоља унапређује дар или га разара. Кад се комађе живота растури, без могућности прибира и ведрости. Само мрак и паучина. Само вапај и горчина, ма гдје био: у Паризу, Африци, у себи. Путем пјесничког израза отклањао је хировите сабласти. У једном тренутку је помислио да је надреализам био у праву што је животу давао пародијски карактер. У први план убацивао је игру изврнутих слика и мисли. Кад се живот постави наглавце, можда је то његова права природа. Неке Ратковићеве пјесме настале су под дејством таквог сазнања. Вјеровао је да су многи правци између два рата – надреализам, зенитизам и други настали из потребе побуне против овештаних облика у поезији. А њој су потребни суноврати и ирационална сфера. Све што је „затрпано” у утроби бића, треба сударом ријечи и слика извући на видјело. Непознато треба учинити доступним!

Ратковића је немаштина пратила цијелог живота. Мијењао је радна мјеста, али тиме није знатније побољшавао услове живота. По Андрићевој препоруци, био је и у дипломатској служби. Није му одговарао статус костимиране особе. У Москви су га хапсили као пијанца, не знајући да се ради о персони са дипломатским пасошем. Био је потпуно неприлагођен за живот. Није имао смисао за трговачке ујдурме, гдје се од динара праве три. У њему је живио дух распикуће и боема, који није давао ни пет пара за етикецију и грађанско уважавање. Због тога су га сматрали човјеком са руба живота. Једноставно су говорили да је фин и осјећајан, само пропао. Многи од приговарача, нећу да их спомињем, имали су послугу и манире стечене уз помоћ гувернанти. Он је имао своју тугу, коју је донио из дјетињства. Њоме је узбуркао и opakленио зреле године. Рекао нам је више пута, загријан пићем, да му је поезија помогла да не полуди. Ратковић је за одбрану такве тезе помињао Бодлера. По њему је пјесник својеврсни демон. Служи се вађењем мрака из властите утробе. Зато му је и потребан сан. Као замјена за морфијум. А сан је, рекао би Фројд, увијек егоцентричан. Будан је међ шиљцима жи-

вота. Заводничке је улоге. За неке је љековит. Као за Ратковића, рецимо. Он је живот сматрао дубоком ноћи која се не може избјећи, али се сном може ублажити њено бјеснило.

Нема поезије без уплива имагинације. Она поспјешује кључање надахнућа. Дуби смислене зоне. Јача мотористичке и сензибилне импулсе. Ратковићеву поезију заправо одликују особине те врсте. Уосталом, сви који се поезијом баве или тумаче, знају за природу њене сталне промјенљивости и у структури, значењу и у изражајним средствима. Сами видимо колико је модерна поезија измијенила обрасце естетских начела, одбацујући оне стереотипе који јој успоравају замах и умртвљују дејство. Ратковић је пјесник модерне вокације. Није, истина, досегао домете Драинца и Ратка Петровића, али ешалонски долази одмах иза њих. То донекле потврђује тумачењу њихових поезија, гдје, на срећу, Ратковић није оштећен. Писало се доста о њему, правили избори, множила издања. Потврда о његовом стваралачком присуству је и ово наше окупљање.

Однос дјела и његовог тумачења сада је другачији од онога који је био важећи у Ратковићево вријеме. Тумач поезије сада постаје нека врста саудруживача са аутором, преносећи саудруживање и на трећи фактор у игри, на читаоца. Код пјесника се рађа и осмишљава мисао, критичар је објашњава и валоризује, а читалац је довршава. Мислимо на читаоца који је верзиран пробирљивом способношћу читања. Неки критичари, као позвани чувари естетике, никако да схвате раскол у сфери стваралачких токова и никако да се снађу у томе колоплету. Састав учесника скупа охрабрује, кад је у питању модерно тумачење Ратковићевог дјела, које је по врсти различито, а изразом особено и вриједно. Како сте у својим областима стекли углед репрезентативних личности, ваша саопштења од значаја су за успјех овог округлог стола. Посебно истичем велики допринос Сретена Перовића, Чедомира Лучића, покојног Љубомира Цвијетића, који су написали монографије студијског профила о Ратковићу и његовом дјелу. Овдје помињем и незаобилазног Радомира Ивановића, чија је критичко-приређивачка амплитуда веома широка. Као да је ријеч о тиму, а не о једној личности. Поред бројних пројеката, приредио је за јавност Ратковићева сабрана дјела у четири тома.

Овом приликом, да не буде забуне, изнијећемо опаску која се тиче саме природе и коријена Ратковићевог стваралаштва. Литература овог писца иза Првог свјетског рата, који је зачео Црњански, а послије га ширили и богатали ствараоци лијеве идеолошке оријентације: Давичо, Матић, Вучо, Дединац и други.

Поменули смо Ратковићев беомски живот. Обично се таквог живота прихватају писци депресивне природе. Иако у његовој поезији бивају анђели, као наговјестиоци душевног мира и добротности, брзо се повуку пред налетом ноћи и демонства. Ратковићу је блиска особина срастања са тим феноменима. Осјећам да је цијена те сраслости одвећ скупа. Водила је пјесника ка нечем што се зове полусвијест. Ратковић није имао снаге да се издигне над њиме. А можда је тај полусвијет био његов прави свијет, ко зна? Тада се брже пактира са незнањем. Оно може да буде и велика стваралачка мотивација, разумије се под условом да је пјесник ухватио његове унутрашње тачке пресјека. Мислимо да хоћемо, али је демон ствараоцу ближи од анђела. Анђео муку заташкава!

Не кажемо да је мука код Ратковића расчлањена на начин како је то учињено у Тиновој поезији, али се наслућују значи те побуде: *Мичи се звездо са мог малог прозора. Сићи у моје снове, осветли провалију мрака.*

Ако знамо да читамо слике и симболе, а ја мислим да знамо, онда ћемо уочити да овдје мука нема удар жестине. Поета је миреник меланхоличног склопа. Онај који призива мекост осјећања, Ратковић унутрашњу напетост разрјешава више сликом него појмовним сублиментом. Ако слике нијесу упуслене богатом скалом појмовних значења, постају декор. Срећна је околност да су Ратковићевој поезији појмовно и сликовно често у сагласју. Наводимо један примјер таквог сагласја: *Беатрично драга, поздраве обе дојке/ Не само једну па да се друга љути.* Сан постаје нека врста миља или благог чулног наплава.

Износимо још једну опаску. Ратковић је душом био везан за завиचाј. Иако за живота, оног зрелијег, није живио у њему, волио је у смрти да буде тамо. Није му се та жеља испунила. А шта се овом пјеснику испунило?

Њему се усред туђег мора причиња да тече Лим. Свуда види завичајне обресе, без обзира на то који је простор у питању! Које се вријеме наднијело над пјесничком слутњом? Какав је ритам његове пролазности? Какве су му боје? Тим феноменима бавио се и Пруст, а и сви писци који умију да осјећају зависности човјека и времена. Очито је да је вријеме стално, а ми промјенљиви. Да није промјенљивости, не би се имао чиме хранити ствараочев субјект.

Свијет пјесме оплођује машта и сензибилитет. Ратковић је имао душу маштара, али се према њој доста комотно односио. Њему је машта превасходно у сликама (утицај имажинства), а не у вођењу цијелог тока пјесме. Тако смо у прилици да читамо изванредне дјелове пјесме, а ријетко кад цијелу пјесму. Увијек га је нешто „закидало” да учини оно главно. Да пјесму боље изнутра имагинацијски провјетри. Да јој да за-

мах и оврхуни је љепотом. Рекли бисмо да је његов сиромашни и растрзани живот велики кривац томе. Све што је радио, радио је успутно и у фрагментима. Погледајте његову књижевну критику у биљешке. Зако је и живио – од данас до сјутра. Један дио његове поезије, да се изразимо фигуративно, има латице, на цвијет мање се мислило. Ако се и мислило, лед живота није му да да се пропне. Да прави мирис исказе!

Примјетне су осцилације у изражајној сфери овог поете. Често су ишле на његову штету. Како је пјесник старио, поетска модерност се топила, губећи се у општим социо-мјестима, без оних првотних пјесничких, снивалачких и модерних акорда. Пјесник је модерност прихватио, али јој ипак није дао изразитији печат. Ни у структури доживљаја, ни у језику. Његов дар разбијала је убогост живота. Ломила га је док га није сломила.

Кад је о Ратковићу ријеч, морамо да кажемо још нешто. Знали смо се добро. Били пријатељи. Причало смо о свему. Што би рекао Матић – о естетици, етици, тици. Причали смо и о завичају. Један број његових пјесама тониран је завичајном носталгијом. Љутило га је што му је завичај окренуо леђа за живота. Послије Ратковићеве смрти завичај се присјећа пјесника. Тада обично настају присвајања. Прије тога ни јавке на писмо. Као да је писао магли.

У пјесниковом Бијелом Пољу одржавају се пјесничке вечери са његовим именом. Вјерујемо да се то ради у част пјесника. Ратковића би збунила таква постмртна част. Замислите, њега који није имао ништа, одједном славе. Црнички би се насмијао свему томе. Помислио би да се ту ради о некој ујурми. А није тако. Пјесника славе јер је то заслужио. Зашто да се не слави сусрет поезије и живота”

